

Xosé Suárez, fotógrafo en Bueu

Francisco R. Pastoriza

Ás veces, nos primeiros anos trinta do século pasado, víase pasar polas chairas e as paisaxes agrestes de León a un camiñante que percorría a pé a distancia entre a cidade de Salamanca e a vila ourensá de Allariz. Ía cargado cunha mochila lixeira e levaba colgada ao pescozo unha cámara de fotos na que rexistraba os escenarios polos que transitaba e as persoas que se cruzaban no seu camiño.

En realidade, o que buscaba era unha Galicia que perdera anos atrás, cando a vida o levou a estudar a carreira de Dereito en Salamanca e a traballar e vivir nesta cidade á que tamén inmortalizou nas súas fotografías. Ao percorrer a obra de Xosé Suárez tense a impresión de que o fotógrafo nunca se movera da súa terra natal, da que rexistrou paisaxes, persoas, obxectos e escenas que o acompañaron toda a súa vida.

Nas fotografías de Suárez, os gauchos do Altiplano e da Patagonia non son moi diferentes dos campesiños do mundo rural galego, nin os mariñeiros das Rías Baixas se diferencian dos traballadores do mar das costas do Xapón ou dos de Salvador de Baía, cuxos veleiros poderían ser as dornas que a cámara de Suárez captou atracasdas nun peirao de calquera vila mariñeira do Morrazo. Mesmo as paisaxes nevadas dos Andes poderían ser os cumios cubertos de neve de Cabeza de Manzaneda.

AGALICIA MÁIS AUTÉNTICA

Xosé Suárez (1902-1974) foi un fotógrafo que obtivo en vida un certo recoñecemento. Cambiou a súa carreira de Dereito e máis tarde o seu traballo para arriscar o seu futuro atendendo á chamada dunha profesión que o atraeu desde moi novo. Antes de iniciar os seus estudos en Salamanca publicara en 1921 as súas primeiras fotografías na

Xosé Suárez

revista ilustrada *Vida Gallega*. En Salamanca, onde traballou ata 1935, frecuentou o círculo cultural da *Revista de Occidente* e fixo amizade con Miguel de Unamuno, José Bergamín, Ramón Pérez de Ayala e Rafael Alberti, a quen inmortalizou en retratos maxistrals, como fixera con Eduardo Blanco Amor, Luis Seoane ou Laxeiro. Unamuno prologou en 1932 o seu primeiro libro, “50 Fotos de Salamanca”, que publicou nunha edición artesanal de

poucos exemplares, nos que as fotografías estaban pegadas con cola. Ademais dun traballo de fotografía industrial dedicado á fábrica de fertilizantes dos Mirat, parentes da súa muller, e de fotorreportaxes de etnografía e tauromaquia, a súa obra máis importante foi a que levou a cabo en Galicia para as súas series “A malla”, “Oleiros”, “Beiramar”, “Romería de San Vitoiro” e, sobre todo, “Mariñeiros”, unha obra cuxa estética está á altura da dos fotógrafos alemáns da Nova Obxectividade, a dos

documentalistas norteamericanos ou a dos constructivistas rusos.

“*Romería de San Vitoiro*” é un gran fresco fotográfico desta celebración do mundo rural galego, entre o relixioso e o pagán, con curas presidindo a procesión, o fogueteiro, o cantor de romances de cego, a pulpeira, a parella da Garda Civil, a banda municipal, os toldos baixo os que se acubillan os postos de venda de rosquillas e augardente, os asistentes comendo en amplas mesas corridas... Pola súa parte, en “*Mariñeiros*” resúmese a épica dos traballadores do mar nas figuras dos mariñeiros e nos útiles de pesca que empregan, fotografías que Suárez fixo en diferentes portos da península do Morrazo. Nalgunhas imaxes homes e trebellos fúndense nunha figura única, como a dos pescadores que cargan ás súas costas as redes que ás veces os envolven totalmente. Suárez retratou ós mariñeiros en composicións nas que empregaba os picados e contrapicados para enfatizar as súas figuras e destacar os seus labores, xunto cunha rica linguaxe de recursos expresivos tomados das vangardas: iluminación, fragmentarismo, planos detalle... cos que elaboraba composicións nas que empregaba a experimentación formal para reivindicar a reafirmación da identidade galega. Entre as fotografías que xa immortalizan o seu nome destacan as do neno que sostén nas súas mans a maqueta dunha dorna de nome “Gaivota”, posiblemente tomada en Bueu. Os escenarios das súas fotografías en Galicia foron tamén sobre todo os de Cangas, Aldán e Rianxo.

Ninguén rexistrou con máis autenticidade e máis realismo as artes de pesca dos mariñeiros galegos ca este fotógrafo que, ao mesmo tempo que fotografaba os homes do mar, filmaba os materiais para unha película documental, en gran parte rodada en Bueu, cuxa finalización frustrou a guerra civil. Concérvanse unhas 130 imaxes que ían servir de modelos para a rodaxe do documental. “*Mariñeiros*” formaba parte dun encargo da produtora cinematográfica Cifesa, frustrado polo estalido da guerra civil, que incluía outros tres documentais sobre a artesanía da zona, e chegou a estrear en cines de Bos Aires e Montevideo en 1938, mais non se conserva ningunha copia.

Xosé Suárez chegou ao Morrazo en 1935, coincidindo coa estancia en Bueu da pintora Maruja Mallo, do escritor exiliado venezolano Rómulo Gallegos, do ilustrador Federico Ribas e do novelista Gonzalo Torrente Ballester, casado con Josefina Malvido, veciña da localidade, sendo alcalde de Bueu o xornalista e poeta Xosé Gómez de la Cueva, Johan Carballeira.

En 1935 unha exposición no Círculo de Belas Artes de Madrid e outra no *Salon de l'Office National Espagnol* de París deron a coñecer a nivel nacional e europeo a obra de Xosé Suárez. Os seus traballos nas revistas *Atalaya*, *Ciudad* e *Mundial* xa eran moi valorados no mundo da fotografía.

O MUNDO NUNHA PATRIA

Ao estalar a guerra civil, Xosé Suárez, antifranquista de ideas liberais, salvou a súa vida nun doloroso exilio que o afastou do seu país e da súa familia, coa que nunca volveu reunirse. A súa muller Mary Santiago Mirat non quixo acompañalo cando abandonou Galicia rumbo a Bos Aires en compañía do pintor Manuel Colmeiro, e ao seu regreso en 1959 a penas tivo a parella un fugaz reencontro.

No seu exilio en Arxentina publicou as súas fotografías en *Galicia Emigrante* e *De mar a mar*, que dirixía Luis Seoane, e colaborou nas ilustracións da “*Historia de Galiza*” de Ramón Otero Pedrayo. Nos Andes fotografou as paisaxes nevadas da cordilleira e os traballadores do ferrocarril transandino coa mesma técnica empregada en “*Mariñeiros*”.

En 1946 cambiou a súa residencia de Bos Aires a Punta del Este, en Uruguai, e realizou as súas series dedicadas ao campo, nas que os gauchos son agora trasunto dos campesiños e dos mariñeiros galegos. As súas colaboracións na revista uruguiaia *Entre-gas de la Licorne*, dirixida por Susana Soca, déronlle un grande prestixio no mundo da arte. Publica as súas reportaxes en *La Prensa* de Bos Aires e *El Día* de Montevideo, que o envían como correspondente

ao Xapón, de onde regresa fascinado pola súa cultura, sobre todo polo teatro Noh, ao que dedicou unha serie, e polas súas tradicións, que sorprendentemente lle lembran a Galicia: “Onde máis preto de Galicia me sentín foi no Xapón o día que vin unha nena correndo por un camiño que parece unha corredoiira”. En “*Vislumbre del Japón*” pódese apreciar esta identificación que Suárez fai entre o seu país de orixe e o afastado Oriente.

Ao seu regreso a España, animado por un proxecto de Pedro Laín Entralgo sobre o “*Quixote*”, percorre A Mancha buscando as rutas dun Cabaleiro da Triste Figura que xa non atopa. Só ve Sanchos nunha paisaxe desolada de pobos baleiros. Afectado pola soidade e a tristura, busca unha nova vida en Mojácar e en Eivisa, pero xa non pode vivir lonxe daquela Galicia dos seus primeiros anos que retratou con tanta autenticidade.

No seu regreso definitivo ás orixes atópase de novo coas feiras, o marisqueo, a montaña e o mar, e redescobre Santiago de Compostela, unha cidade pola que sentira un certo rexeitamento ao identificala co nacionalcatolicismo franquista. Continúa coas súas reportaxes fotográficas e asiste ás tertulias cos seus amigos de Ourense, onde se instalou temporalmente, hospedado sempre en hoteis e pensións humildes, acuciado por unha precaria situación económica e afectado por frecuentes depresións. Suicidouse nun hostel da Guarda a véspera do día de Reis de 1974 en busca, unha vez máis, daquela Galicia que lle fora arrebatada por un golpe de Estado fascista.

A Real Academia de Belas Artes de Galicia decidiu renderlle unha homenaxe dedicándolle a Xosé Suárez o Día das Artes Galegas de 2026. Pola súa parte, o concello de Bueu dedicarlle ao fotógrafo o “Ano Xosé Suárez”.